

Мар'яна Комариця

МІСТ ПОНАД ЗБРУЧЕМ: ВЕЛИКА ЗЛУКА У ПРЕСІ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2020-10\(28\)-9](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2020-10(28)-9)

У статті здійснено аналіз пресових публікацій, що висвітлювали процес реалізації ідеї соборності та його теоретичне обґрунтування у часописах 1918—1919 рр. в УНР та Українській Державі. Об'єктом дослідження є газетні матеріали таких пресових видань, як «Нова Рада» (Київ, 1917—1919), «Відродження» (Київ, 1918), «Вістник Української Народньої Республіки» (Київ, Вінниця, Кам'янець-Подільський, 1918—1919), «Республіканські Вісти» (Вінниця, 1918—1919) та ін. Аналіз публікацій про соборність засвідчує наявність широкого спектру факторів, які впливали на Акт Злуки 22 січня 1919 р. — історичного, ментального, ідеологічного, політичного й інформаційного. Окреслено непослідовність політики діячів Української Центральної Ради, пропагування ідеї федерації (de facto опозиційної до ідеї соборності), проведено компаративні паралелі щодо розуміння процесу об'єднання у середовищі галицьких і наддніпрянських українців.

Ключові слова: *соборність, Акт Злуки, федерація, УНР, ЗУНР, українська преса 1918—1919 рр.*

Преса як дзеркало і рушій суспільно-політичних подій стояла біля витоків важливих історичних актів новітнього часу, одним із яких є проголошення соборності України в січні 1919 р. «Етнічне тяжіння» між різними гілками одного народу, що перебував у різних державних формаціях, зумовило формування спільного історико-культурного та літературно-мистецького простору. Побудові своєрідного — географічного, ідеологічного та світоглядного — мостів понад Збручем сприяли, зокрема, численні публіцистичні й аналітичні часописні публікації: «Матеріали, опубліковані у західно- і східноукраїнській пресі, переконливо свідчать, що соборницько-державницький рух у Наддніпрянській і Наддніпрянській Україні спостерігався у 1918 році. Приміром, великий вплив на галицьких українців справив факт проголошення й існування Української Народної Республіки. А після прийняття Центральною Радою IV Універсалу і підписання Брестського миру, за повідомленням “Укра-

їнського слова», в різних місцях Східної Галичини відбулися масові маніфестації на підтримку самостійної УНР, яка для місцевих жителів була омріяною метою» [15, с. 13—14]. І якщо у часописах, що виходили на західноукраїнських теренах, тема об'єднання з Великою Україною була серед пріоритетних, то така пріоритетність усе ж менш властива виданням, які виходили на Великій Україні. Реалізація історичного шансу здобути державну самостійність, що його надала Перша світова війна народам Центрально-Східної Європи, які раніше входили до складу імперій, була ускладнена для українців збройними претензіями сусідів зі Сходу та Заходу, перебуванням тривалий час різних етнічних гілок народу в межах різних державних систем.

Державотворчі процеси в Україні тривали на тлі спроб теоретичного обґрунтування національного питання в Європі в кінці війни. Доля будь-якої нації перестала бути внутрішньою справою держави-імперії та стала справою самої нації. Публікації київського щоденника «Відродження» відзначали як базову думку, що Україна має право на національне самовизначення у своїх етнографічних межах, згідно з «14 пунктами Вілсона», і основу цього процесу заклали Універсали Української Центральної Ради: «Самостійність України отже не перечить вільсоновським принципам і тому вже має запевнення признання в інтернаціоналі. Та рішенням українського питання в межах бувшої Росії не розв'язується українське питання в цілісності. Український народ живе не тільки в межах бувшої Росії, він живе також в межах Австро-Угорщини» [20, с. 1]. Тобто до складу України в перспективі повинні бути включені землі Галичини, Холмщини, Буковини й української частини Бессарабії, на які претендували в той час поляки, угорці та румуни, — зазначено у редакційній статті «Київ, 9-го жовтня 1918 року». На згадані процеси вплинули ухвали Берестейського миру: з боку України він був добровільним міжнародним актом, бо наш народ не мав власної держави і, відповідно, власних інтересів у цій війні. Натомість Московщина «була тим державним центром, який втягнуто у вир міжнародних імперіалістичних інтриг... Московський народ отже, як народ державний, мусив взяти на себе моральну відповідальність за війну, не дивлячись на те, що форма правління змінилася» [21, с. 1]. Тому, твердить редакція, перегляд рішень Берес-

тейського мирного договору не повинен стосуватися усіх сторін, а лише суб'єктів війни.

Дотичним до процесу мирного врегулювання був факт перебування на українських теренах німецьких військових формувань: «Не може бути двох думок про те, що німецькі й австрійські війська на нашій території — це в ніякім разі не окупаційні війська. Вони прийшли до нас на виразне запрошення легальної української влади, Центральної ради і ради народніх міністрів для заведення ладу і порядку. Тому домагання Вільсона [про деокупацію перед мирними переговорами] не може відноситись до України» [22, с. 1].

Натомість польські претензії на західноукраїнські землі трактувалися як безпідставні. Докладніше історичне та політичне підґрунтя цього питання проаналізоване у статті М. Кушніра «Галичина й Холмщина та Берестейська умова» у щоденнику «Нова Рада»: «Берестейська мирова угода Центральних держав та України ясно та категорично забезпечує українські землі Холмщину та Підляшшя як складові частини України. Для дипломатів та політиків Центральних держав було ясно так само, як і для українських учених та публіцистів, що на цих землях живе український народ, а через те вони повинні належати Українській державі» [25]. Польські ж вчені та публіцисти аргументували приналежність цих земель до Польщі тим, що вони належали колись до Речі Посполитої. Та якщо посилатися на історичні традиції, то Польща мала б претендувати також на Литву, Білорусь, Пруссію та Правобережну Україну, — зауважував М. Кушнір у «Новій Раді». Шляхом до вирішення питання могла б стати польсько-українська комісія для означення територіальних меж, на яких варто провести плебісцит.

Претензії Польщі на українські землі нерідко розглядалися українськими політиками крізь призму соціалістичної ідеології, тобто як пережитки імперіалізму. Ця призма заступала розуміння ваги національних пріоритетів, спонукала ставити на перше місце абстрактні теорії загальнолюдського блага й поступу. У Галичині міжвоєнної доби нерідко трактували цей феномен як наслідок впливу ідей Михайла Драгоманова на формування світогляду цілого покоління української інтелігенції Наддніпрянщини. Українська Центральна Рада не ставила за пріоритет побудову самостійної соборної української держави: «Це доказують її універсали, де на

першому місці все є справа перебудови цілої російської імперії, а також самі члени Центральної Ради до того впливу признаються» [12].

Моменти, що були дискусійними у минулому столітті, і сьогодні трактуються по-різному. Дехто з сучасних істориків не ставить під сумнів тезу, що «найбільш відповідною формою організації державного життя українського народу в розглядуваний період визнаний лідер визвольного руху [Михайло Грушевський] вважав саме національно-територіальну автономію, під якою розумів об'єднання всіх етнічних українських земель в одну територіальну одиницю» [6, с. 119]. Найбільш повно своє бачення він виклав у брошурі «Якої ми хочемо автономії і федерації?» (1917), а також у низці пресових публікацій на шпальтах «Нової Ради». Прагнення голови Української Центральної Ради до широкої національно-територіальної автономії в межах Росії потрактоване як найбільш реалістичне на той час рішення, а також відзначено, що в поняття автономії М. Грушевський вкладав наявність «майже всіх основних державних атрибутів і мав на меті перетворити українців у справжніх господарів свого дому» [6, с. 120]. Однак така точка зору виразно опозиційна до концепту соборності, оскільки аргіогі спонукала до федерації з Росією мешканців інших етнічних українських територій — Галичини, Буковини, Закарпаття, Холмщини, а такий шлях не можна назвати державницьким.

Свідченням того, що згадана різновекторність національних змагань по обидва боки Збруча має витoki ще в перших універсалах Української Центральної Ради, є публікації бердичівського часопису «Козацька Думка». У контексті аналізу заходів Української Центральної Ради щодо мирного врегулювання та процесу державного будівництва редакція наголошувала: «На руїнах старих форм минулого державного Російського життя закладена перша ступінь нового державного будівництва. Серед загального державного занепаду та безладдя виринає, як ясне сонце, Українська народня Республіка» [7], народ зробив свій рішучий крок до самовизначення і захисту здобутків революції — тобто здобуття національної свободи для редакції невіддільне від свободи соціальної (здобутків революції). Далі ж ідеться про те, що Україна планує розвивати своє національно-державне життя в межах Російської федерації, не

відділяючись цілком, а в єдності з «демократією інших народів Росії» оголошує «Українську Народню Республіку в Російській Федеративній Республіці». Така політична двовекторність не була перешкодою до закликів боронити від ворогів долю трудового народу України. Тобто вороги — це виключно представники колишнього імперського устрою. Ця політична невідповідність стає ще очевиднішою у статті Т. «Галицькі українці»: автор її спростовує поширену на Наддніпрянщині думку, що галицькі українці начебто хочуть приєднатися до Австрії. Він визнає, що українці мали значно більше свободи в Австро-Угорщині, ніж у Росії: «Як тільки почалася війна, галицькі українці, знаючи, що перемога російського самодержавія знищить всі здобутки української культури в Галичині, постановили грудьми боронити рідний край» [30]. На жаль, відповідного політологічного коментаря, який би з'ясував реалізацію на практиці цих різновекторних напрямів розвитку нації, редакція не подає.

Більш критичними щодо тих політичних концепцій, які влада УНР проголошувала в 1917 р., були автори щоденника «Відродження». Процес розвалу імперського, а згодом і демократичного (за Тимчасового уряду) устрою Росії, встановлення на тих теренах влади «диктатури пролетаріату» (фактично диктатури більшовиків) залишив єдиний шлях розвитку — практичної розбудови української державності: «Поклоняючись ідеалові мирного життя і культурного співробітництва, українська нація вірила в федерацію всіх народів світа. В тому вона навіть ідею політичної самостійности уважала за людозненависну і во ім'я вселюдських ідеалів відкинула її, прийнявши ідею федерації» [24]. На зміну риторики державотворчого дискурсу вплинув антигетьманський переворот, здійснений Директорією, потрактований як новий історичний етап. І хоча політична дійсність змусила переосмислити раніші погляди, час було втрачено, «тверда школа життя» навчила українців, що такий ідеал майбутності є не тільки романтичним, а й небезпечним, бо в майбутньому нас, як і в минулому, «можуть пожерти імперіалістичні вовки». Кожна нація зобов'язана боронитися, домінуючою повинна бути ідея державної самостійності та соборності як форма самооборони.

Ще радикальнішими стали публікації у кінці 1918 р.: Артим Хомик у статті «Злука українських земель» запропонував перелік принципів, на основі яких має відбутися об'єднання: «Та щоби ці ноти з ультимативним домаганням очищення українських земель не були тільки літературними творами міністерства закордонних справ, треба, щоби вслід за дипломатією заговорила армія, готова боронити кожний кусень українських земель. Вже Наполеон I-й сказав, що тепер дипломатія, якій не вторують баци пушок, не робить ніколи вражіння» [31]. Варто зазначити, що тексти дипломатичних нот до уряду Румунії, Донського уряду тощо теж друкувалися на шпальтах газети.

Тривала русифікаційна політика Російської імперії зумовила нестачу україномовних і україноорієнтованих кадрів для забезпечення управління центральними та місцевими державними органами під час Визвольних змагань. Існував внутрішній суспільний конфлікт: значна частина населення України бачила себе в російському просторі з огляду на виховання на культурних традиціях метрополії та нездатність позбутися колоніального комплексу меншовартості. Українська влада намагалася залучити їх на свій бік: редакція щоденника «Нова Рада» почала видавати в 1918 р. паралельно російськомовну версію газети, зазначаючи, що цей важкий фізичний і фінансовий обов'язок засвідчує волю до порозуміння, якої навзаєм очікує від російської інтелігенції. Такими ж мотивами керувалися видавці одеських газет «Молодая Украина» та «Одеская Мысль». Однак як згадані психологічні фактори, так і політика Антанти, спрямована на відродження єдиної Росії, не сприяли консолідації. У статті «До єднання» («Къ единенію»), опублікованій на шпальтах «Нової Ради», акцент зроблено на ідеї не так національної єдності, як класової: «Провінція за час повстання дала дуже багато прикладів єднання демократії всіх національностей України, але ця справа зовсім очевидно в останні дні загрузла, і нема майже ніяких показчиків нашого внутрішнього миру та між-національного братання і єднання» [10].

Про спроби порозуміння між українською та російською інтелігенцією, чимало представників якої перебралися в Україну 1918 р., намагаючись втекти від більшовиків, мала б свідчити численна російськомовна преса, що виходила за урядування гетьмана

П. Скоропадського. І хоча ставлення українців до «гостей» було загалом толерантним, постійні намагання повчати господарів не залишалися без відповіді. Редакція «Відродження» зауважувала з цього приводу: «Останніми часами на Україні приютились широкі кола тої російської, здебільша безпринципної, інтелігенції, котра за все своє життя вела в Росії опозицію задля опозиції всім урядам — починаючи од Столипинського і кінчаючи урядом Леніна. Захопивши тут в свої руки пресу, вони і у нас робили опозицію увесь час не тільки від імени Росії, але і від імени Українського народу. На людей, далеких од життя народу, це — “шумим, братцы, шумим”, — разом з звинувачуваннями української інтелігенції в анархизмові та большевизмові, робило вражіння таке, ніби Піленки й Мілюкови справді є щирі виразники українського демосу...» [4].

В інтерпретації причин російського несприйняття незалежної України автор статті «Самостійність України як морально-правний проблем», вміщеній у «Вістнику Української Народної Республіки», виділяє перш за все не національний, а класовий чинник, звинувачуючи «московську бюрократію й буржуазію». Це знову ж свідчить про домінування соціоцентричної, власне соціалістичної, парадигми в суспільній свідомості більшості українців, що вела до нехтування національного начала як базового у процесі побудови держави. Загалом же, згадана стаття подає юридичне обґрунтування процесу політичного об'єднання українців. Редакція трактувала державну самостійність як доконаний факт з огляду на наявність уряду й армії, що володіють значною територією: ці обидва чинники стоять на платформі самостійності Української держави, затвердженій на Трудовому конгресі українського народу, що представляв «найширші народні маси», Україна має свої дипломатичні представництва в інших країнах, веде війну з Польщею за звільнення Галичини та Холмщини з метою прилучення цих земель до УНР, з «московською Совдепією» за Лівобережну Україну та переговори з Антантою щодо невтручання у внутрішні справи УНР: «Коли ж мимо цього говоримо про самостійність України як морально-правний проблем, то хочемо в цей спосіб оцінити вартість моралі буржуазних одиниць і класів, які всею силою своїх заскоружлих мозків виступають проти ідеї самостійної Української Дер-

жави. Для них це проблем, який вони собі розв'язують негативно, всупереч життєвим фактам» [1].

У часописі проаналізовано вужчі аспекти взаємин між урядами УНР і ЗУНР та різні сфери співпраці галичан і наддніпрянців. Міжурядові стосунки були неоднозначними: з одного боку, «соціалістичний уряд» УНР висловлював стурбованість проголошенням «буржуазної диктатури» в Галичині, з іншого — шукав об'єднаної тенденції на соціальному ґрунті: «Не порушуючи прав галицького селянства та робітництва на власне порядкування своїм внутрішнім життям, Соціалістичне Правительство в інтересах трудового народу повинно твердо йти до встановлення одної влади працюючих в обох областях Республіки» [5]. Причини такого становища, яке носії соціалістичної ідеології намагалися потрактувати як протистояння між трудовими масами й капіталом, були значно глибшими й полягали в концептуальних відмінностях політичних систем, у яких розвивалися дві частини України. Аналіз взаємин між наддніпрянською та галицькою інтелігенцією засвідчує численні факти непорозуміння, «які болюче відбилися на будівництві нашої держави».

Микола Євшан, аналізуючи це питання як на тогочасному зрізі, так і в історичній ретроспективі, наголошував у статті «Українські кордони» на тому, що ментальні відмінності настільки відчутні, що формальне проголошення об'єднання не в силі їх подолати: «Помимо урочистих заяв про акт злуки, помимо патетичних декларацій про двох братів, що на оден сніп жали, поміж українським народом існує все-таки сильний політичний, а ще сильніший і майже непоборимий в сю хвилю культурно-духовий кордон чи радше кордони. З-за кордонів, неначе з-за плота, споглядають на себе рідні брати, перекидаючись, щоправда, чемними телеграмами, але тримаючи все-таки жандармерію в резерві. Бо все боїться оден, аби другий не напав на його хату і не вніс “розкладових” елементів, заколоту, нових ідей, пошести або врешті, не дай Боже, не відібрав від него власть! А все-таки один і другий про те думає, як би то було добре взяти “тамтого” під догляд, запанувати над ним, т. є. завести такий порядок, як “треба”» [14, с. 2].

На час підписання Берестейського миру, твердила редакція «Відродження», «політична думка галичан ще не скристалізува-

лась». Таке твердження дискусійне, питання радше полягало у відсутності політичного інструментарію, оскільки землі Західної України належали на той час до Австро-Угорщини і не мали перспектив державної суб'єктності. Насправді ж національна думка галичан була більш скристалізованою, аніж у наддніпрянців, де після розвалу царської системи, за їх власним визнанням, потрібно було відразу творити інтелігенцію і нею будувати державу, бо національно орієнтованої української інтелігенції критично бракувало, щоб забезпечити функціонування урядових структур. Саме тому багато представників галицької інтелігенції долучилися до розбудови як Української Держави, так і згодом УНР. За твердженням того ж «Відродження», після падіння царського режиму з Сибіру почали повертатися представники галицької інтелігенції, заарештовані під час окупації Галичини російськими військами у 1914—1915 рр.: «Багато з них заповнило міністерства, багато служить по школах і по земствах, сповняючи тим самим важку працю державного будівництва» [19, с. 1]. Згадані факти наводилися з метою засудити поширення заяв, що галичани як негромадяни Української Держави повинні бути відкликані зі своїх посад: «Коли в чийм інтересі лежить таке відкликання, то це певне ті, які в інтересі “єдиної не-делімої”, а не в інтересі України і центральних держав» [19, с. 1].

Серед причин, що зумовили ситуацію взаємного нерозуміння, названа також у «Вістнику Української Народньої Республіки» непоінформованість, яка значною мірою сприяла появі понять «ми» і «вони»: «Коли галицькі й придніпрянські відносини соціально-політичного характеру будуть такі розбіжні надалі, то за сотки літ з одного народу може повстати два: Придністрянці і Придніпрянці. Наглядний доказ цього твердження ми бачили недавно, а саме, що й так малочисельна інтелігенція українського народу зачала будувати дві Держави, бо навіть завершувала її будову старим кордоном» [9]. Поняття «кордону» стало своєрідним маркером, антитечним до поняття «соборності» і гостро відчутним по обидва боки від нього. Причину відмінностей між українцями Галичини й Наддніпрянщини автор статті вбачав у нестачі української інтелігенції на Сході, її ідеологічній розрізненості, наявності численних зовнішніх і внутрішніх ворогів.

М. Євшан пов'язував політичний маркер «кордону» з історичною традицією княжих часів — практикою розділяти землі держави на окремі князівства й передавати їх у «приватну власність» своїм синам чи боярам. Ця традиція проявляється через так званий «галицький партикуляризм» (прагнення до відокремлення), який за цей час міцно засів у свідомості народу і перейшов у спадок наступним поколінням: «І коли з такої історичної перспективи дивитися на ті кордони (спеціально галицько-київський кордон), які ми застали в хвилі урочистого об'єднання обох українських республік (а ще не об'єднана республіка мадярська, буковинська і др.), то справа покажеться не така легка, щоби можна було про неї рішення яким-небудь актом» [14, с. 2]. М. Євшан відзначав також наявність внутрішнього суспільного конфлікту в Галичині, коли «народні маси, наприклад, перли в останні часи до злуки “з Україною”, а передова інтелігенція не хотіла її» [14, с. 1—2]. Подібні звинувачення на адресу галицьких політиків, що лунали в той час, нерідко ґрунтувалися на однобічному трактуванні їх як прояву ретроградності. При цьому часто не брався до уваги факт розуміння галицькою інтелігенцією тієї небезпеки, яка загрожувала українському суспільству, сформованому на принципах загальноєвропейських конституційних норм, з боку Росії, де систематично порушувалися елементарні права громадян, перш за все українців.

На політичну орієнтацію громадян як УНР, так і ЗУНР впливав також фактор недостовірної інформації, що замінювалася чутками. Так, «Відродження» подавало відомості, що начебто цар Австро-Угорщини видав документ, згідно з яким започатковуються чотири незалежні держави — німецько-австрійська, чеська, іллірійська й рутенська (українська) — на території Австрії, а західною межею останньої мала би бути річка Сян [23, с. 1].

З метою заповнення інформаційних прогалин редакція урядового «Вістника Української Народньої Республіки» намагалася висвітлювати ситуацію у Галичині після проголошення ЗУНР, зокрема у публікаціях «До галицько-придніпрянських відносин», «Офензива на галицькому фронті», матеріалах рубрики «Галицькі справи», в яких порівнювалася політична, культурна й економічна ситуації на Сході та Заході України, розповідалося про успішні бойові дії українських Січових Стрільців. Стаття з красномовною назвою

«Знущання поляків над українцями в Галичині» (за часописом «Стрілець») інформувала про масові арешти, ревізії та конфіскації у друкарнях, включно з монастирськими, закриття усіх українських часописів, товариств, бібліотек та інших культурних установ: «Майже вся укр[аїнська] інтелігенція Львова виарештована, а між ними два офіційних представників нашої Республіки др. Студинський і др. Охримович. Репресії заострюються з кожним днем навіть у дрібницях» [16]. Заборонено вживання української мови у школах і урядових установах, а також назву «українець», з університету звільнено усіх професорів і доцентів, які не склали присягу польській державі, аналогічна ситуація у судочинстві, на залізниці, в банках та інших урядових установах.

Дискусії щодо принципів злуки знаходимо іноді поміж інформаційними повідомленнями. Так, у матеріалах рубрики «Становище в Галичині» щоденника «Відродження» йдеться про те, що існують дві точки зору на принципи об'єднання: перша, федералістична, має менше прихильників, а друга схильна вважати державно-правову окремішність тимчасовим перехідним явищем, яке зникне «з часом, коли Україна буде йти шляхом розвою українського національного державного права» [27].

Власне самі урочистості з нагоди проголошення соборності завжди мали у публікаціях святкове забарвлення: «Сталось так довго ждане, так необхідне обєднання двох розірваних частин одного національного тіла, споріднених одними політично-соціальними ідеалами, одною великою метою і одним безмірним національним горем трудових українських мас Галичини і Наддніпрянщини» [28, с. 2]. Редакція «Вістника Української Народньої Республіки» зауважувала в контексті висвітлення передісторії процесу, що це радше декларація без супроводу необхідних юридичних процесів: УНР та ЗУНР вели окрему зовнішню та внутрішню політику й мали самостійні управлінські структури. У суспільно-політичній площині уряд УНР орієнтувався на «трудова маси», а ЗУНР — на інтелігенцію, промисловців та духовенство, названі у часописі зі згаданих ідеологічних міркувань «буржуазією». Звернення «До козаків і селян. Чого ідуть до нас Українські Січові Стрільці?» з'ясовує читачам історичні передумови й політичну доцільність об'єднання етнічних українських земель в єдину соборну україн-

ську державу та роль армії у цьому процесі: «Козаки! Приймайте ж січових стрільців з Галичини, як своїх братів, бо вони брати вам не тільки по крові, а й по боротьбі з ворогами» [11, с. 4].

У публікаціях іншого кам'янець-подільського часопису, «Життя Поділля», наголошувалося на необхідності подолання міжпартійних непорозумінь, підтримки державницьких сил, національної єдності з огляду на загрозу більшовицької агресії, належну оцінку історичного значення Акту злуки УНР і ЗУНР. Обстоюючи територіальну цілісність України, редакція газети виступала як проти проголошеної тимчасовим робітничо-селянським урядом федерації з Росією, так і проти румунської окупації Буковини, польських претензій на Холмщину й Підляшшя (наприклад, матеріали рубрики «Що діється у Львові? містили відомості за галицькими українськими та польськими виданнями, як-от «Золочівське Слово», «Gazeta Czodzienna» тощо). Перспективи реалізації ідеї соборності передбачали не тільки політичну складову: йшлося, наприклад, і про об'єднання галицького вчительства з наддніпрянським в єдину Всеукраїнську вчительську спілку. Редакція гостро критикувала ліві українські партії, які закликали до запровадження в Україні диктатури «робітничого пролетаріату без селянства» та реалізації ідеї всесвітнього інтернаціоналу: «З їх світогляду зeszла ідея українського державного ладу, ідея розвитку культури, освіти українського народу шляхом утворення рідної школи, роспливлась і зробилась таким другорядним незначним, що в “серьозному” партійному зібранні про це неловко й говорити» [18]. Таким чином, на думку редакції, нехтувалося першорядне завдання національного та соціального визволення народу, натомість партійні діячі тягнули здеморалізований і неосвічений народ до абстракції, сутності якої самі не розуміли.

Гуртування сил — необхідна умова успішної державної політики, особливо коли це гуртування стихійне: Київ став «центром тяжіння нації», на його вулицях пролили кров вояки з Кубані, Бессарабії, Криму, Буковини, Галичини, Холмщини та інших земель, захищаючи столицю. Війна мобілізувала українців, змушуючи відчувати себе єдиною соборною нацією: «В критичний момент життя України, коли на державність нашу зроблено було душогубний замах червоно-московськими імперіялістами, землю українську

обороняли вояки з покуття галицького, підгір'я кавказького, з периферій до центру тяглися сили, щоб вхопитись за прикорень, аби не одірватись від його й не опинитись у ворожих лабетах» [29, с. 1].

Мирну паузу забезпечила присутність в Україні німецько-австрійських військ та політика гетьмана П. Скоропадського, спрямована на активну підтримку країни західноєвропейськими союзниками. Більш того: «Шляхом військових, дипломатичних, політичних, економічних заходів Українська Держава, ставши фактично правонаступницею УНР, розширила свої кордони до меж, визначених нею в законі про адміністративно-територіальний поділ, тобто майже на всі українські етнографічні землі Наддніпрянської України. Правовим шляхом У[країнська] Д[ержава] досягла найбільших в часи Української революції успіхів у вирішенні територіальних питань української нації. На приєднаних землях були утворені нові адміністративні одиниці — Холмська губернія та Поліське староство, до Чернігівської та Харківської губернії включено нові повіти. Із стратегічних міркувань на півночі було приєднано частину білоруських земель. Досягнуто принципової згоди на входження Криму до складу України на правах автономії» [2].

Однак із приходом до влади Директорії, яка наполягала на виведенні іноземних збройних формувань, а також з огляду на революцію в Німеччині та руйнування укладених раніше політичних угод, на Сході України знову почав розгорятися збройний конфлікт. Про нерозуміння українською владою воєнно-політичних методів Росії свідчили публікації «Остріжської Народної Газети»: у відповідь на чутки про наступ більшовиків, що поширювалися поміж громадянством, про небезпеку, яка загрожує Україні з боку радянської влади, редакція зазначала: «Як нам переказують з певних джерел, рада народніх комисарів не вживає ніяких агресивних намірів щодо демократичної України. І коли має місце захоплення деяких пунктів на кордоні України — це зроблено невідповідальними бандами, а не регулярно червоною армією. Ці банди уявляють з себе рештки вигнаної з України армії Юрка Коцюбинського й деякі військові відділи, що оперували на Україні підчас повстання в червні біжучого року» [3]. Аргументом стала декларація Ради народних комісарів про її зацікавлення у добрих стосунках з українською демократичною республікою, однак це була чергова спро-

ба представити зовнішню агресію як внутрішній громадянський конфлікт, що формулюється сьогодні відомим висловом «ихтамнет». Низка публікацій «Остріжської Народної Газети» висвітлювала також Злуку УНР та ЗУНР, як-от: «Об'єднання Українських земель і роковини самостійної незалежної Української Народньої Республіки», «Свято роковин Самостійности України і з'єднання Східної й Західної України», П. Павлюк «Неподільна Україна», Сирота «Що то за Україна, що вона нам дасть, і нащо вона нам потрібна — Самостійна?».

У ситуації, коли УНР з усіх боків загрозувала небезпека, тема національної консолідації хоч і здобувала особливу актуальність, але здебільшого лише декларувалася. Вінницькі «Республіканські Вісти» у контексті інформації про Акт соборності, звістка про який «радісним гомоном відбилася у серцях українців», публікували матеріали з історії Галичини, про роль галичан у національному самоусвідомленні наддніпрянців, а січових стрільців — у військових перемогах української армії під час Визвольних змагань. Стаття «Об'єднання України» інформувала про нараду представників Західноукраїнської Народної Республіки та Директорії, що відбулася 19 січня, й надрукувала текст «Вірительної грамоти до світлої Директорії Української Народньої Республіки у Києві». Історичний екскурс щодо процесу розвитку українського національного відродження в Галичині, роль у ньому Тараса Шевченка та Івана Франка свідчить про прагнення проаналізувати процеси, що зумовили внутрішнє політичне протистояння в галицькому середовищі, неоднозначне сприйняття ідеї об'єднання: «Коли вибухла війна, то вся молодіж згуртувалася під прапором з'єднання всіх українських земель і самостійности України. Однак політики все ще видержували свої позиції і хоч в загальні в програмі проголосилося самостійність і злуку українських земель, вони все ще провадили австрофільську політику» [17].

У публікаціях однойменного харківського часопису «Республіканські Вісти» ідея об'єднання акцентує увагу виключно на солідарності демократичних сил в Українському Національному Союзі, рішучості робітників і селян для успішного державного будівництва: «Потрібне об'єднання всієї української революційної демократії, потрібне напруження всіх її сил, необхідно, аби ряди

свідомого українського народу не захитались ні перед одним з ворогів, що з усіх боків сунуть на Україну» [8]. Редакція «Республіканських Вістей» розуміла гостроту небезпеки, яку несли зі сходу більшовицькі й білогвардійські орди, однак пріоритетною для неї була критика угодовської позиції більшості українських партій щодо гетьмана Скоропадського. Навіть така «епохальна», за визначенням редакції, подія, як підписання Директорією та урядом ЗУНР акта про об'єднання, потрактована у виданні перш за все як об'єднання демократичних сил, і лише потім — як об'єднання розділеної тривалий час кордонами нації.

Мине небагато часу, і на початку 1920 р. в «Декларації Правительства Української Народньої Республіки» наголошуватиметься, що українці вже понад три роки, звільнившись від царського панування, ведуть криваву боротьбу за самостійне існування проти спроб поневолити наш народ: то московськими більшовиками на чолі з чужоземцем Раковським, то добровольцями під орудою царського генерала Денікіна, які нищать і баламутять наших людей, хочуть збройною силою завести на нашій землі свій московський порядок.

Опонентом національної соборності послідовно виступала комуністична партія більшовиків України, пресове представництво якої було доволі численне на той час. Так, редакція газети «Кіевській Коммунист» (Київ, 1918—1919), перші числа якої вийшли нелегально під час правління гетьмана Павла Скоропадського та Директорії, наголошувала на необхідності згуртування робітництва та біднішого селянства у боротьбі за свої соціальні права. Редакція простежувала історію розвитку революційного робітничого руху в Україні та Росії, у факті наявності якої вбачала незворотність історичних процесів. Об'єднання українських земель визнавалося тільки під червоним прапором, наголошувалося також на потребі руйнування польсько-українського фронту та збереження єдиного пролетарського: «Мы не должны растеряться, поддаться провокации, а каменной стеной вокруг единого красного знамени социализма...» [13, с. 1]. У публікаціях засуджувалися не тільки національна ідея та політичні партії державницького спрямування, а й прояви «націоналізму» і «шовінізму» в комуністичному середови-

щі аж до критики двох базових постулатів — української держави та української мови. Зрештою, про це свідчить мова газети.

Історична логіка такої позиції очевидна, адже газета представляла інтереси російських більшовиків на теренах України й готувала суспільну думку до зміни національно-політичного устрою країни. На історичному праві українського народу на державну самостійність наголошено у статті «Самостійність чи федерація», вміщеній у бердичівській «Селянській Думці», адже «на протязі трох віків нас душило ярмо московської неволі» [26, с. 1]. Однак саме в той час давнє ярмо здобувало нову політичну форму, речни- ки якої — видання на кшталт «Кієвского Коммуниста».

Однак були й деякі російськомовні часописи, що стояли на державницьких позиціях. Це засвідчують, зокрема, публікації вечірнього видання київської газети «Нашь Путь». Під загальною назвою «Торжественное соединеніе западной и восточной Украины» вміщено низку тематичних матеріалів, зокрема про проголошення 3 січня у Станіславові об'єднання з УНР, урочистості на Софійській площі, тези виступів В. Винниченка, С. Петлюри, Л. Цегельського та В. Олесницького.

Інші аспекти процесу реалізації проголошеної соборності порушували також часописи «Наша Справа» (Катеринослав, 1918—1919), «Закон і Право» (Київ, 1918—1919), «Республіканець» (Катеринослав, 1918—1919) та ін. Часто гасла із закликом до національної єдності друкувалися на перших шпальтах видань, як-от: «Хай живе Самостійна Соборна Українська Народня Республіка!» та «Не треба міняти Української самостійної Республіки на якусь федерацію з ким би то не було, бо в тім велика небезпека для волі» у житомирській газеті «Громадянин».

І хоча у 1919—1920 рр. не вдалося реалізувати ідеал соборності, достовірні свідчення про стихійний рух до національної єдності, які зберегли шпальти періодичних видань, а також теоретичні міркування про шляхи національного розвитку не втрачають своєї духовної та інтелектуальної вартості, а потребують актуалізації та подальшого аналізу в нових історичних умовах.

1. А. Б. Самостійність України як морально-правний проблем // Вістник Української Народньої Республіки. 1919. Ч. 6. 12 лют. С. 3.

2. *Бойко О.* Гетьман та єдність українських земель: рік 1918-й. 2019. квітень 2. URL: <http://incognita.day.kiev.ua/getman-ta-yednist-ukrayins-kix-zemel-rik-1918-j.html>.
3. *Большовики й Україна* // *Остріжська Народня Газета*. 1918. Ч. 1. 29 груд. С. 3.
4. *Войнаровський А.* Не з того кінця // *Відродження*. 1918. Ч. 189. 20 листоп. С. 2.
5. *Галицькі справи* // *Вістник Української Народньої Республіки*. 1919. Ч. 13. 9 лип. С. 2.
6. *Гошуляк І.* Тернистий шлях до соборності (від ідеї до Акту Злуки): монографія. Київ: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2009. 468 с.
7. *Діждались свого свята* // *Козацька Думка*. Бердичів, 1917. Ч. 2. 19 листоп. С. 2.
8. *До боротьби* // *Республіканські Вісти*. Харків, 1918. Ч. 8. 18 груд. С. 2—3.
9. *До галицько-придніпрянських відносин* // *Вістник Української Народньої Республіки*. 1919. Ч. 16. 15 лип. С. 1.
10. *До єднання* // *Нова Рада*. 1918. Ч. 244. 28 груд. С. 1.
11. *До козаків і селян. Чого ідуть до нас Українські Січові Стрільці?* // *Вістник Української Народньої Республіки*. 1919. Ч. 5. 10 лют. С. 4.
12. *До проблеми: М. Драгоманов і сучасність* // *Мета*. 1936. Ч. 5. 9 лют. С. 4.
13. *Єдиний фронт* // *Київський Коммунист*. 1919. № 19. 14 фебр. С. 1.
14. *Євшан М.* Українські кордони // *Народ*. 1919. Ч. 14. 3 мая. С. 1—2.
15. *Завальнюк О.* Українська преса про передумови і прийняття акта Злуки між УНР і ЗУНР // 100-річчя Злуки УНР та ЗУНР: зб. матеріалів наукового круглого столу. Кам'янець-Подільський, 2019. 42 с.
16. *Знуцання поляків над українцями в Галичині* // *Вістник Української Народньої Республіки*. 1919. Ч. 17. 16 лип. С. 1.
17. *К. М.* Об'єднання України // *Республіканські Вісти*. Вінниця, 1919. Ч. 41. 23 січ. С. 1.
18. *Кам'янець на Поділлю, 1-го лютого 1919 року. Большовики й українці* // *Життя Поділля*. 1919. Ч. 23. 1 лют. С. 2.
19. *Київ, 2 червня 1918 року* // *Відродження*. 1918. Ч. 53. С. 1—2.
20. *Київ, 9-го жовтня 1918 року* // *Відродження*. 1918. Ч. 155. С. 1—2.
21. *Київ, 11 жовтня 1918 року* // *Відродження*. 1918. Ч. 157. С. 1—2.
22. *Київ, 12 жовтня 1918 року* // *Відродження*. 1918. Ч. 158. С. 1—2.
23. *Київ, 16 жовтня 1918 року* // *Відродження*. 1918. Ч. 160. С. 1—2.
24. *Київ, 26 жовтня 1918 р.* // *Відродження*. 1918. Ч. 169. С. 2.

25. *Кушнір М.* Галичина й Холмщина та Берестейська умова // Нова Рада. 1918. Ч. 148. 24 серп. С. 1.
26. *Мамчур Д.* Самостійність чи федерація // Селянська Думка. Бердичів, 1919. Ч. 29. 29 верес. С. 1—2.
27. *О. Х-к.* Становище в Галичині // Відродження. 1918. Ч. 220. 27 груд. С. 3.
28. Об'єднання // Вістник Української Народньої Республіки. 1919. Ч. 19. 18 лип. С. 2.
29. [*Плевако М.*]. Галичина, Холмщина і ми // Відродження. 1918. Ч. 119. 23 серп. С. 1—2. Підп.: М. Похмурий.
30. *Т. Галицькі українці* // Козацька Думка. Бердичів. 1917. Ч. 4. 1 груд. С. 3.
31. *Хомик А.* Злука українських земель // Відродження. 1918. Ч. 221. 28 груд. С. 1.

References

1. A. B. (1919). Samostiinist Ukrainy yak moralno-pravnyi problem [Independence of Ukraine as a Moral and Legal Problem], *Vistnyk Ukrainiskoi Narodnoi Respubliky*, Vynnytsia, no. 6, 12 liut., s. 3. (in Ukr.).
2. Boiko, O. (2019). Hetman ta yednist ukrainskykh zemel: rik 1918-y [Hetman and the Unity of the Ukrainian Lands: Year 1918]. Kviton 2. Retrieved from <http://incognita.day.kiev.ua/getman-ta-yednist-ukrayinskix-zemel-rik-1918-j.html> (in Ukr.).
3. (1918). Bolshovyky y Ukraina [The Bolsheviks and Ukraine], *Ostrizhska Narodnia Hazeta*, no. 1, 29 hrud., s. 3. (in Ukr.).
4. *Voinarovskiy, A.* (1918). Ne z toho kintsia [Not from that End], *Vidrodzhenia*, no. 189, 20 lystop., s. 2. (in Ukr.).
5. (1919). Halytski spravy [Galician Affairs], *Vistnyk Ukrainiskoi Narodnoi Respubliky*, no. 13, 9 lyp., s. 2. (in Ukr.).
6. Hoshuliak, I. (2009). *Ternystyi shliakh do sobornosti (vid idei do Aktu Zluky)* [The Thorny Road to Consolidation (from the Idea to Act of Unity)]: monohrafiia, IPIEND imeni I. F. Kurasa NAN Ukrainy, Kyiv, 468 s. (in Ukr.).
7. (1917). Dizhdalys svoho sviata [We have already Awaited for our own Holiday], *Kozatska Dumka*, Berdychiv, no. 2, 19 lystop., s. 2. (in Ukr.).
8. (1918). Do borotby [To the Struggle], *Respublikanski Visty*, Kharkiv, no. 8, 18 hrud., s. 2—3. (in Ukr.).
9. (1919). Do halytsko-prydniprianskykh vidnosyn [To Relations between Galicia and Dniper Ukraine], *Vistnyk Ukrainiskoi Narodnoi Respubliky*, no. 16, 15 lyp., s. 1. (in Ukr.).

10. (1918). Do yednannia [To Unification], *Nova Rada*, no. 244, 28 hrud., s. 1. (in Ukr.).
11. (1919). Do kozakiv i selian. Choho idut do nas Ukrainski Sichovi Striltsi? [To the Cossacks and the Peasants. Why Ukrainian Sich Shooters are Coming to us?], *Vistnyk Ukrainskoi Narodnoi Respubliky*, no. 5, 10 liut., s. 4. (in Ukr.).
12. (1936). Do problemi: M. Drahomanov i suchasnist [To a Problem: M. Drahomanov and the Modernity], *Meta*, no. 5, 9 liut., s. 4. (in Ukr.).
13. (1919). Yedynyi front [The Single Front], *Kievskii Kommunist*, no. 19, 14 fevr., s. 1. (in Rus.).
14. Yevshan, M. (1919). Ukrainski kordony [The Ukrainian Borders], *Narod*, no. 14, 3 maia, s. 1—2. (in Ukr.).
15. Zavalniuk, O. (2019). *Ukrainska presa pro peredumovy i pryiniattia akta Zluky mizh UNR i ZUNR, 100-richchia Zluky UNR ta ZUNR* [Ukrainian Press about the Prerequisites and Adoption of the Act of Unity between UNR and ZUNR]: zb. materialiv naukovooho kruhloho stolu. Kamianets-Podilskyi, 42 s. (in Ukr.).
16. (1919). Znushchannia poliakiv nad ukraintsiamy v Halychyni [Bullying of Poles over Ukrainians in Galicia], *Vistnyk Ukrainskoi Narodnoi Respubliky*, no. 17, 16 lip. s. 1. (in Ukr.).
17. K. M. (1919). Obiednannia Ukrainy [Unification of Ukraine], *Respublikanski Visty*, Vinnytsia, no. 41, 23 sich., s. 1. (in Ukr.).
18. (1919). Kamianets na Podilliu, 1-ho liutoho 1919 roku [Kamianets in Podolia, February 1, 1919], *Zhyttia Podillia*, no. 23, 1 liut. s. 2. (in Ukr.).
19. (1918). Kyiv, 2 chervnia 1918 roku [Kyiv, June 2, 1918], *Vidrodzhennia*, no. 53, s. 1—2. (in Ukr.).
20. (1918). Kyiv, 9 zhovtnia 1918 roku [Kyiv, October 9, 1918], *Vidrodzhennia*, no. 155, s. 1—2. (in Ukr.).
21. (1918). Kyiv, 11 zhovtnia 1918 roku [Kyiv, October 11, 1918], *Vidrodzhennia*, no. 157, s. 1—2. (in Ukr.).
22. (1918). Kyiv, 12 zhovtnia 1918 roku [Kyiv, October 12, 1918], *Vidrodzhennia*, no. 158, s. 1—2. (in Ukr.).
23. (1918). Kyiv, 16 zhovtnia 1918 roku [Kyiv, October 16, 1918], *Vidrodzhennia*, no. 160, s. 1—2. (in Ukr.).
24. (1918). Kyiv, 26 zhovtnia 1918 r. [Kyiv, October 26, 1918], *Vidrodzhennia*, no. 169, s. 2. (in Ukr.).
25. Kushnir, M. (1918). Halychyna y Kholmshchyna ta Beresteiska umova [The Galicia and the Chełm Land and the Brest's Treaty], *Nova Rada*, no. 148, 24 serp., s. 1. (in Ukr.).

26. Mamchur, D. (1919). Samostiinist chy federatsiia [Independence or Federation], *Selianska Dumka*, Berdychiv, no. 29, 29 veres., s. 1—2. (in Ukr.).
27. O. Kh-k. (1918). Stanovyshche v Halychyni [The Situation in Galicia], *Vidrodzhennia*, Kyiv, no. 220, 27 hrud., s. 3. (in Ukr.).
28. (1919). Obiednannia [Unity], *Vistnyk Ukrainskoi Narodnoi Respubliky*, no. 19, 18 lip., s. 2. (in Ukr.).
29. [Plevako, M.]. (1918). Halychyna, Kholmshchyna i my [Galicia, Chełm Land and We], *Vidrodzhennia*, 23 serp., no. 119, s. 1—2, pidp.: M. Pokhmuryi. (in Ukr.).
30. T. (1917). Halytski ukraintsi [Galician Ukrainians], *Kozatska Dumka*, Berdychiv, no. 4, 1 hrud., s. 3. (in Ukr.).
31. Khomyk, A. (1918). Zluka ukrainskykh zemel [Unity of the Ukrainian Lands], *Vidrodzhennia*, no. 221, 28 hrud., s. 1. (in Ukr.).

Mariana Komarytsia

A BRIDGE OVER ZBRUCH: GREAT UNITY IN THE PRESS OF UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC

In the article we analyze the press publications that covered the process of realizing the idea of consolidation and its theoretical reasoning in the journals of 1918—1919 in UNR and Ukrainian State. The subject of the research is newspaper materials of such press editions as «*Nova Rada*» (Kyiv, 1917—1919), «*Kozatska Dumka*» (Berdychiv, 1917), «*Vidrodzennia*» (Kiev, 1918), «*Vistnyk Ukrainskoi Narodnoi Respubliky*» (Kyiv, Vinnytsia, Kamianets-Podilsky, 1918—1919), «*Respublikanski Visty*» (Vinnytsia, 1918—1919), «*Respublikanski Visty*» (Kharkiv, 1918), «*Zhyttia Podillia*» (Kamianets-Podilsky, 1918—1919), «*Kievskii Kommunist*» (1918—1919) and others.

Analysis of publications about consolidation reveals a wide range of factors that influenced the Act of Union on January 22, 1919 — historical, mental, ideological, political and informational. At the same time it reveals the inconsistency policy of the leaders of the Ukrainian Central Rada, in particular Mykhailo Hrushevskyyi, of promoting the idea of the federation (which was de facto in opposition to the idea of consolidation). We have made comparative parallels of understanding the process of unification among Galician and Dnieper Ukrainians, taking into account the fact of the presence of Ukrainian lands within different empires — Russian and Austro-Hungarian, related to this fact

internal contradictions among the Ukrainian political elite, open armed aggression against Ukraine.

The repressions of the Russian authorities led to the destruction of the nationally-oriented Ukrainian political elite, whose numerous representatives did not know their native language. Additionally, the influence of socialist ideology caused the priority of social demands against national ones. Representatives of the Galicians, released after the revolution from the Siberian camps, have joined the government, administrative and educational institutions of Ukraine. The opponents of consolidation were the Bolsheviks, who saw the prospects of unification only under the red flag. In the journals were published texts of documents, described the process of the celebration on January 22, 1919, abstracts of V. Vynnychenko's, S. Petliura's, L. Tshelsky's and V. Olesnitsky's speeches, published mottos for the necessity of the unity of the nation.

Keywords: consolidation, Act of Union, federation, UNR, ZUNR, ukrainian press of 1918—1919.

УДК 070.481(=161.2)(436.1)“1917/1918”:[94:323.272](477)“19”

Надія Кулеша

«UKRAINISCHE KORRESPONDENZ»
(ВІДЕНЬ, 1917—1918) ПРО УКРАЇНСЬКУ РЕВОЛЮЦІЮ:
ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ І СПЕЦИФІКА КОНТЕНТУ

DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2020-10\(28\)-10](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2020-10(28)-10)

Розглянуто комплекс матеріалів часопису «Ukrainische Korrespondenz», присвячених подіям Української революції 1917—1918 рр.; проаналізовано джерела надходження та визначено основні тематичні напрями у висвітленні інформації; встановлено коло провідних авторів публікацій зазначеної проблематики.

Ключові слова: українська, німецькомовна, російська, польська, французька преса, інформація, революційні події, українська державність, українське питання.

Вибір теми дослідження покликаний актуалізацією зацікавлення історією Української революції з нагоди її століття, зокрема